

Alia Malek

SIRIA

Țara care ne-a fost casă

Traducere din limba engleză de Lidia Grădinaru

Prefață de Fatma Yilmaz

*Rutina**Damasc, ianuarie – martie 2012*

În ziua în care m-am mutat în sfârșit în apartamentul Salmei din Tahaan, verișoara mea care urma să mă ajute întârzia. În Ain al-Kirish, curentul dispărea mai multe ore, începând cu ora șase după-amiaza. Când a reușit ea să ajungă cu 12 minute înainte să se facă întuneric în clădire, eu o așteptam pe bordură cu geamantanul.

Din fericire, am putut să parcăm aproape de Tahaan și curentul încă nu se oprise când am ajuns. Ne-am grăbit, știind că lumina putea să se stingă în orice clipă. Însă în acea seară a fost oprită abia la ora opt. M-am simțit binecuvântată de mica minune, fericită că lucrurile se dovediseră puțin mai bune decât mă așteptasem. Neliniștea, teama și vinovăția ne apăsau deja, chiar dacă în centrul Damascului eram încă ferite de violență. Eu chiar m-am surprins că eram *recunoscătoare* că regimul avusesese milă de noi, hotărând să ne dea curent în acea seară, uitând pe moment că același guvern incompetent, corupt și acum criminal merita mânia mea. „Banane și șervețele Kleenex”, mi-am zis în sinea mea.

Primul lucru pe care l-am făcut a fost să mă asigur că știam să umblu la boiler. Mergea cu motorină și aveam destulă să-mi țină

toată iarna. Aveam și un reșou electric care era mai ușor de folosit – când era curent. Cu atâtea întreruperi de curent, cel mai bine era să le țin pe amândouă pregătite. Toată lumea se adapta, inclusiv oamenii de afaceri. Cum fiecare lipsă crea o nevoie nouă, piața era inundată de bunuri chinezești, perfecte pentru situația noastră veșnic în schimbare. Corpurile de iluminat reîncărcabile au devenit omniprezente; cumpărasem deja câteva pentru casa Salmei și le păstram încărcate.

După ce am terminat cu prioritățile, casa a căpătat un ritm zilnic. În fiecare dimineață lăsam lumina naturală să intre deschizând obloanele de lemn de pe vremea bunicii – nu mai erau de un verde-smarald, ci de un maroniu urât, pe care mama îl alesese în mod inexplicabil. Erau vechi de peste 60 de ani și nu mai opreau curentul de aer sau lumina, dar era plăcut să le folosesc exact cum le folosisese Salma de atâtea ori.

Mi-am stabilit biroul în camera pe care Salma o folosisese drept cameră a familiei. Mătușa mea avea o masă veche, pliabilă, pe care am folosit-o ca masă de lucru și camera avea acum toți pereții de jur împrejur acoperiți cu lucrări de artă ale Suhăi, până atunci depozitate undeva: picturi pe pânză, crochiuri și gravuri. În aceeași cameră era boilerul și pe placa lui de metal țineam un vas cu apă pentru când voiam ceai. O canapea roșie de la Ikea turcească putea fi transformată în pat pentru musafiri.

Când eram la bucătărie, îmi vedeam uneori vecina de peste drum, din clădirea în care locuise cu multe decenii în urmă pre-tendentul servitoarei Salmei. Mulțumită renovării, pe peretele din spate era acum o fereastră mare, care dădea spre aceeași întindere peste care se îndrăgostiseră Sabah și tânărul recrut. Suha nu o cunoștea pe femeia care locuia acum acolo; se mutase doar de curând. Tot ce știam despre ea era ce vedeam și auzeam zilnic, fără să vreau: fiul ei o scotea din minți și deseori răcnea la

el, uneori chiar lovindu-l. Auzeam tărăboiul chiar și atunci când aveam obloanele închise.

Ne zâmbeam sau ne făceam cu mâna zilnic, de obicei dimineața, când amândouă făceam cafea. Părea că se uită la mine cu curiozitate, de parcă s-ar fi întrebat de ce o femeie locuia singură, fără familie. Uneori eram la fereastră când țipa la fiul ei, care fugea de ea plângând – puteam să-i urmăresc mișcările, căci apărea și dispărea la ferestre diferite. Chiar și atunci când știa că văzusem una dintre crizele ei (sau ale lui – nu știu cine pe cine activa), adopta aceeași atitudine prietenoasă, ca atunci când ne făceam cu mâna la cafeaua de dimineață.

O vizitam zilnic pe Suha, deseori pentru cafea, uneori chiar după prima mea ceașcă, alteori la mijlocul dimineții, după masa de prânz sau după siestă. Când eram singure vorbeam despre Salma și ceilalți oameni care locuiseră în clădire. Într-una dintre aceste ocazii, Suha mi-a povestit pentru prima dată despre Um Ragheed, vecina și prietena Salmei, din apartamentul de la parter. Nu mai auzisem niciodată despre ea și soțul ei, colonelul pro-Nasser, și despre exilul lor la Cairo.

— De ce nu mi-ai spus până acum? am întrebat-o pe Suha, înainte să o dojenesc pe mama pentru același lucru prin e-mail.

La urma urmelor, fusesem în Egipt și curând aveam să mă întorc; poate puteam să-i găsesc. Dacă mai trăia, Um Ragheed putea să-mi povestească multe despre Salma. M-am hotărât să încerc să le dau de urmă la Cairo și m-am rugat să am noroc.

Când m-am mutat eu, mulți dintre locatarii clădirii se schimbaseră. Parterul era gol. În apartamentele de la subsol erau cabinetul unui doctor și biroul unui avocat. Deasupra mea locuia Fatima și deasupra Suhăi, Um Mustafa. Deasupra Fatimei era familia cu copiii care făceau rele. (Într-adevăr, unul dintre ei a fost închis pentru scurt timp în 2003, bănuind că a ajutat o rudă, care voia să dezlănțuie jihadul asupra americanilor, să ajungă în Irak.)

Casa Salmei era enormă pentru o singură persoană. Eu locuiam în spate, unde erau bucătăria, băile, dormitorul principal și biroul meu. Mă obișnuisem să folosesc ușa servitorilor pentru a intra și a ieși din apartament. De asemenea, țineam închise ușile camerelor nefolosite – sufrageria, salonul și dormitorul de odinioară al mamei și mătușii mele –, ca nu cumva să se piardă căldura. Toate camerele acelea au rămas goale, deși uneori mă plimbam prin ele, imaginându-mi-o pe Salma când locuia acolo, cu tocurele țâcănind pe marmură, lăsând o dâră de parfum în urma ei, în timp ce recita poezii scrise cu secole în urmă. Cu toate că locuiam singură acolo, era ca și cum aș fi împărțit casa cu ea, și aproape că auzeam ecouri dintr-o altă vreme și din alte vieți.

Uneori mă pomeneam râzând zgomotos, ca atunci când scoteam găleata și mopul, mă legam la cap cu o basma ca o țigancă și făceam curățenie în apartamentul în care locuiam. Deși Salma n-ar fi făcut genul ăsta de treburi casnice, ea nici nu avusese, ca mine, posibilitatea de a face studii superioare. Ce voise ea pentru fetele și nepoatele ei? Ar fi crezut ea că abia peste 40 de ani una dintre ele avea să locuiască din nou în această casă? (Sau că, 42 de ani mai târziu, tot familia Assad avea să fie la conducere?) La sfârșitul zilei închideam obloanele, ca un ritual. Singură în dormitorul cel mare, mă minunam că Salma, Ameen, Lamya și Suha dormiseră acolo împreună, atunci când membrii familiei, aflați în vizită, luau camera fetelor.

Deși asta s-a întâmplat după ce ea părăsise această casă, uneori mă întindeam pe pat acolo și rămâneam nemișcată, ca și cum aș fi fost în pseudo-comă, cum fusese Salma după acel atac cerebral. La început încercam să stau un minut nemișcată; cum ea nu își putea întoarce capul ca să se uite la un ceas, număram în gând de la 1 la 60, făcând pauză după fiecare cifră, ca să ajung la un minut. În acel răstimp eram foarte conștientă de fața mea și de faptul că nemișcarea mă deranja – îmi venea să-mi scarpin urechea, să-mi

ling buzele, să mă frec la nas. Dar mă abțineam. Continuam să număr până la 120, iar apoi îmi venea să-mi trosnesc degetele, să-mi mișc degetele de la picioare, sau să mișc brațul. Am reușit să număr până la 180, 240 și în cele din urmă până la 300 – fix 5 minute –, după care mușchii mi se contractau și saream din pat, având nevoie să simt răcoarea liniștitoare a podelei sub picioarele mele.

Într-o zi am socotit câte secunde erau în acei șapte ani de paralizie. Cum un minut are 60 de secunde, o oră are 60 de minute, iar ziua are 24 de ore, săptămâna 7 zile, luna patru săptămâni și anul 12 luni; înseamnă că, în aproape 7 ani, sunt 203 212 800 de secunde în care a fost vie într-un corp mort și a tot așteptat ca ceva să se întâmple.

*

Din august, când o vizitasem pe Athena la Homs, orașul devenise epicentrul confruntării armate dintre regim și opoziții lui.

Deja din toamnă, în Homs vărsarea de sânge pe motive secare luase o amploare mult mai mare decât în restul țării. Erau omorâți oameni fără legături clare cu vreuna dintre părțile angajate în conflict și, până la sfârșitul lui octombrie, au fost ciocniri cumplite între Armata Siriană Liberă (alcătuită din mulți dezertori din Armata Siriană) și forțele de securitate ale guvernului, precum și grupări paramilitare subordonate regimului. Victimele proveneau acum atât din rândul rebelilor, cât și al forțelor guvernului, cu toate că și civili neînarmați deveneau victime colaterale.

În noul an, lupta se ascuțise uneori în mijlocul unei avalanșe de potențiale eforturi diplomatice. Dar, dacă am crezut că asta putea să prevestească faptul că tuturor părților le-a venit mintea, am fost naivi. În loc de asta, în prima zi de vineri din februarie, guvernul a lansat un atac disperat asupra unor părți ale orașului Homs, în încercarea de a da de membri ai Armatei Siriene Libere

și alți rebeli înarmați. Se spune că în prima zi a ofensivei au murit cel puțin 200 de sirieni sub atacul gloanțelor și cărămidilor căzute din clădirile atacate. A fost cel mai sângeros episod de la ieșirea în stradă a primilor protestatari pașnici care cereau reforme.

Atacul avea să dureze o lună și, cu toate că februarie era cea mai scurtă lună a anului, părea să nu se mai termine. Era și a treizecea comemorare a masacrului din Hama, când Hafez al-Assad înăbușise revolta împotriva lui, făcând una cu pământul orașul natal al Salmei. Sincronizarea era o coincidență sau era intenționată? Înclinam spre cea din urmă și deseori aveam impresia că regimului îi făcea plăcere să ia peste picior poporul și să-și admire victoriile cu satisfacție răutăcioasă.

La urma urmelor, în 1982, în Hama, regimul scăpase basma curată în urma uciderii adversarilor lui, precum și a civililor nevinovați. Zdrobirea orașului Homs în zi aniversară părea să fie clar o amenințare că putea și avea să masacreze poporul din nou, fără consecințe. Însă în trecut, regimul scăpase basma curată pentru că aproape nimeni din interiorul și din afara Siriei nu știa sigur ce se întâmplase. Timp de 30 de ani, oamenii din țară s-au întrebat ce s-ar fi întâmplat dacă lumea ar fi văzut? Spre deosebire de 1982, în 2012 aveam social media și dovezile fotografice și video puteau fi rapid accesate și răspândite.

Pentru a se adapta la această nouă realitate, guvernul a rămas la strategia lui: televiziunea de stat siriană a negat că în Homs avea loc un masacru și a dat vina pentru violență pe „bande înarmate”. Pentru a preîntâmpina orice contrazicere a poveștii lui, a continuat să alunge jurnaliștii străini din oraș, în timp ce jurnaliștii locali riscau ca regimul să se răzbune pe familiile lor. De asemenea, regimul a tăiat curentul, internetul și serviciul de telefonie mobilă în oraș. Telefonía fixă era neregulată, în cel mai bun caz, și era și detectabilă.

În luna următoare, la Homs, forțele guvernamentale puteau folosi tancuri, elicoptere, artilerie, rachete și mortiere împotriva civililor, în esență – acesta a devenit modul său de operare standard. În Homs – și în alte părți – regimul ar putea bombarda un teritoriu ca să obțină supunerea lui, indiferent de prețul plătit în vieți civile sau infrastructură, mai degrabă decât să angajeze publicul sau să abordeze nemulțumirile.

Însă, mulțumită unui centru media local și jurnaliștilor străini care s-au furișat în Homs, știri, fotografii și filmări reușeau să iasă din orașul asediat. Ce aflam noi – dacă voiam să aflăm – era că zilnic mureau oameni. Familii întregi mureau împreună. Civiii puneau mai multe haine pe ei ca să le țină de cald și își raționalizau motorina pentru încălzit și apă caldă. Făceau stocuri de produse alimentare, precum pungi de orez și de zahăr. În puținele zile în care bombardamentul se întrerupea, dădeau fuga să cumpere lapte praf pentru bebeluși, mâncare pentru copii, biscuiți, apă, baterii și lanterne, dacă găseau. Aerul era plin de duhoarea grămezilor de varză în putrefacție puse pe la colțuri, cărora deseori li se dădea foc pentru a împiedica lunetiștii guvernului să vadă. Nici în spitalele publice nu erai în siguranță: orice rană însemna recunoașterea vinovăției că erai luptător sau că erai unul dintre cei identificați în zonă de către regim că adăpostea luptători. Altfel, de ce ar fi tras regimul?

Condamnarea regimului de către alte țări s-a intensificat. Atunci „comunitatea internațională” s-a mobilizat pentru a mai emite niște condamnări oficiale. S-au promis acțiuni la Consiliul de Securitate al ONU. Dar aliații străini ai lui Assad păreau mai implicați decât criticii. La câteva zile de la începerea asaltului asupra orașului Homs, ministrul de externe al Rusiei a sosit la Damasc, fiind întâmpinat cu entuziasm de susținătorii regimului. Era confirmarea puternică vizuală a faptului că Rusia îl susținea pe Assad. De asemenea, alături de China, Rusia s-a opus oricărei

rezoluții a Consiliului de Securitate care cerea ca Assad să împartă puterea cu opoziția.

Pe lângă faptul că ajutau guvernul atât militar, cât și economic, și Rusia și Iranul aveau canale de știri în limba engleză, care se străduiau să conteste rapoartele activiștilor și jurnaliștilor ce veneau din Homs, în timp ce confirmau versiunile regimului despre evenimente. (Un tânăr jurnalist britanic a apărut pe ambele canale, respingând orice raport care contrazicea povestea oficială.) Reporterii autentici erau considerați unelte ale imperialismului occidental, participanți la un complot sionist sau la un plan al Golfului pentru hegemonie regională. Între timp, regimul a spus că el coopera cu comunitatea internațională.

Situația din februarie s-a înrăutățit. Părți ale orașului Homs erau bombardate neîncetat și două mașini-capcană au explodat în fața a două comandamente ale securității din Alep într-o vineri, ucigând 28 de persoane, inclusiv cadre militare și ale poliției, precum și civili – atât adulți, cât și copii. Oamenii din afara Siriei (și din afara regimului) s-au gândit că s-ar fi putut să fie mâna Al Qaeda. Deloc surprinzător, haosul și deteriorarea situației din Siria permiseseră intrarea în scenă a unor actori străini oportuniști. Între timp, asaltul guvernului nu mai era limitat la Homs. Multe orașele și zone rurale mari din Provincia Idlib se declaraseră zone libere, și acolo se stabileau soldații care dezertau. Și Dara'a, unde începuse prima dată răscola în martie 2011, era în vizorul regimului și existau informații despre masacre în Hama.

Noi la Damasc ne făceam griji pentru prietenii și rudele noastre din toate aceste locuri. Eu, una, am răsuflat ușurată când am auzit că Athena și familia ei reușiseră să părăsească orașul și ajunseseră în siguranță în capitală.

*

În prima parte a lui februarie a fost ceață, iar zilele începeau și se încheiau în întuneric. Dimineața îmi era groază să ies de sub plapumă, căci căldura care mai rămăsese în cameră după tăierea curentului sau oprirea boilerului dispăruse de mult. Imediat ce mă sculam, îmi puneam peste pijamalele din flanelă ceva care să-mi țină de cald: un halat gros, un șal mare din alpaca, un fes de lână și, peste șosetele de lână, o pereche de botoși. Într-una dintre aceste zile, pe la mijlocul lunii, m-am dus la Suha la cafea. În timp ce o pregătea în bucătărie, eu am stat în camera familiei. Telefonul meu s-a conectat automat la Wi-Fi-ul ei și e-mailurile mele au început să se descarce. M-am uitat în treacăt peste subiecte și am văzut unul care spunea: „Deplângem moartea jurnalistului arabo-american”.

M-am întrebat ce veteran murise. Apoi am văzut un e-mail de la fratele meu; subiectul lui era un nume – cel al unui prieten bun, un mentor și un mare jurnalist arabo-american.

Inima mea a luat-o la galop. Am deschis e-mailul trimis de fratele meu mie, mamei și surorilor mele. El scrisese: „Wow, nu-mi vine să cred că s-a dus. Trist.” Știam că prietenul meu se strecurase în Siria și că transmitea informații din Homs. Îl omorâse regimul?

Nu mai puteam să respir. Am sărit de pe scaun, am alergat la Suha și i-am spus ceva neinteligibil. M-am întors în fugă la televizor și am butonat să găsesc știri în limba engleză. Nu era nimic despre el. Interpretasem greșit e-mailul fratelui meu? M-am uitat iar în telefon. Multe e-mailuri, fiecare o lovitură devastatoare pentru refuzul meu de a crede.

Când fiica Suhăi m-a văzut tremurând, l-a învinuit cu răceală pe prietenul meu; nu trebuia să vină în Siria, a spus ea. De fapt, murise încercând să părăsească Siria, nu omorât de regim – cel puțin nu direct. Era pe cal și, din cauză că era alergic la cai, a făcut un stop respirator. Fără medicamente, murise prin sufocare.

N-am putut să jelesc public pierderea. Eram amărâtă, îmi era rușine și mă simțeam vinovată că țara devenise un mormânt pentru atâtea sirieni, și acum și ne-sirieni, care aleseseră să nu abandoneze națiunea în întuneric.

Prietenul meu nu a fost ultimul jurnalist străin care a căzut. După nici o săptămână, regimul a atacat unul dintre cei mai aprigi dușmani ai lui – centrul media din Homs. Activiștii, jurnaliștii civili și corespondenții străini care se furișaseră în Siria înfuraseră de mult autoritățile. În acel atac de la sfârșitul lui februarie au mai murit jurnaliști străini, iar alții au fost grav răniți. Gazdele lor siriene și-au riscat viața în mod altruist pentru a-i trece cu bine granița spre libertate, timp în care mai mulți sirieni au murit. Guvernul a negat că i-a vânat pe jurnaliști și a respins orice răspundere pentru moartea celor care „s-au infiltrat în Siria pe riscul lor, fără ca autoritățile siriene să aibă cunoștință de intrarea lor și de locul unde se aflau”. (În 2016, un proces civil din Statele Unite a prezentat dovezi în sens contrar.)

Până la sfârșitul lui februarie, în Homs au murit sute de oameni. Rebelii s-au retras, dar orașul era devastat. Toate avertizările precedente din partea comunității internaționale n-au fost amenințări deșarte. Totuși, până și Rusia și China – care blocaseră în mod repetat măsurile internaționale – s-au alăturat celor care cereau acces umanitar imediat în oraș.

Regimul nu avusese forțele necesare pentru a îngenunchea imediat toate orașele răzvrătite; acum, că Homs era înfrânt, putea să meargă mai departe. Dar mai întâi a avut grijă să blocheze accesul celor care distribuiau ajutoarele umanitare.

*

Am reușit să o revedem pe Athena la câteva săptămâni după retragerea rebelilor. Acum era în Damasc, unde funcționa o mare parte din afacerea ei cu produse farmaceutice. Într-o seară a

sunat-o pe Suha ca să ne spună că era în apropiere și avea să vină la noi în Tahaan.

În zona noastră se tăiase deja curentul, dar trebuia să revină curând. La unele ferestre vedeam lumina felinarelor chinezești reîncărcabile, dar foarte mulți oameni se duseseră devreme la culcare, pentru că în pat și sub plapumă era mai cald. M-am dus în balconul din față al Suhăi cu o lanternă aprinsă, pentru a o călăuzi pe Athena când ajungea mai aproape. Așteptând-o să ajungă, doi băieți treceau în liniște pe o bicicletă. I-am văzut doar pentru că cel din spate avea telefonul mobil în față, iar ecranul aprins i-a luminat chipul. M-am uitat după ei până când i-am pierdut din privire.

Când a sosit, Athena a strigat la mine și i-am făcut semn să urce. Eu, balconul și lanterna – deveniserăm un far. Și-a folosit telefonul mobil pentru a găsi intrarea și scările în clădirea Tahaan. Când a ajuns pe palierul nostru, găfâia un pic.

Eu și Suha am îmbrățișat-o bucuroase:

— *Hamdallah al-salameh*, am spus amândouă. Slavă Domnului că ești bine.

Am trecut în camera familiei și am închis ușa de la balcon pentru intimitate. Am scos o pungă de hârtie plină cu semințe de dovleac și floarea soarelui și farfurii pentru coji. Cuibărindu-ne una lângă alta, am zâmbit ușurate.

Aveam multe întrebări. Ce se întâmplase? Au văzut totul de unde erau? Cum a ajuns aici?

Ne-a povestit că mulți dintre cei care alcătuiau Armata Siriană Liberă erau chiar oameni din Homs care puseseră mâna pe arme ca să se apere, nu doar dezertori din armată. Oricine voia să se declare luptător al ASL, putea să o facă. În a treia zi a asaltului, ea și cu Faris s-au hotărât să încerce să ajungă în Damasc, după ce auziseră că și alții din Homs reușiseră. Baba Amr, partea din Homs aflată sub atacul regimului, era la vreo doi kilometri și jumătate depărtare de cartierul lor. Orașul fusese închis

complet și se temeau că lupta ar fi putut să se extindă spre alte zone. Locuitorii erau închiși în casele lor și le era groază să iasă afară. Peste tot se auzeau zgomotele tirului de artilerie și ale exploziilor. Athena și Faris au plecat cu o mașină, iar fiul lor și soția lui cu o alta. Rețeaua de telefonie mobilă nu funcționa și, odată plecați de acasă, n-ar fi avut cum să comunice între ei. Au stabilit un punct de întâlnire în afara Homsului, dar din cauza punctelor de control avea să le ia mult să ajungă acolo. Până la urmă au reușit să se întâlnească. Odată ajunși pe autostradă, au reușit să ajungă la fix în Damasc.

Însă Athena – la fel ca mulți sirieni – spera că, acum când asaltul asupra Homsului părea să se fi încheiat, lucrurile aveau să se îmbunătățească și ei puteau să se ducă acasă. În mod clar regimul era jucătorul militar mai puternic și nu avea să fie dislocat de o adunătură de miliții. Altfel, ce-ar fi putut să urmeze? Un război civil? Asta era de neimaginat.

Eram în preajma aniversării unui an de la primele demonstrații din Siria. Sigur, cum toată lumea făcea bilanțul – genul de socoteli pe care ni le impuneau aniversările –, s-ar fi putut ca oamenilor să le vină mintea la cap.

Dar noi irosiserăm toate mitingurile, toate alegerile, toate sărbătorile și alte date pe care le țineau sirienii gândind că avea să fie evenimentul care să pună capăt acestor „necazuri”. Acum 8 000 de sirieni erau morți și 230 000 deportați. Din punct de vedere militar, regimul era mai puternic decât rebelii, iar opoziția divizată era clar inefficientă.

*

Pe 11 martie 2012, cu o zi înainte de aniversarea primelor proteste la Dara'a, m-am întors cu Tala în bazarul Asrouniyeh. Îmi mai trebuiau câteva lucruri pentru bucătăria Salmei. Bazarul era plin de oameni și m-am pomenit din nou uitându-mă la fețele

lor și încercând să ghicesc ce gândeau. La urma urmelor, nu prea puteam să vorbim între noi – direct sau indirect. În societățile mai libere, schimburile indirecte de cuvinte pot avea loc în spații anume destinate, precum arene pentru discuții politice, media și cultură pop. Bineînțeles că acele alte societăți nu sunt atât de incluzive cum ar putea să fie, dar nimic nu se compara cu barierele invizibile, și totuși aproape tangibile, dintre oamenii din Siria.

În timp ce mergeam pe diferitele khanuri și ganguri, Tala a zărit un prieten, Akram, care locuia în Homs. Avea un spirit boem și părul lung, cercei în ureche și o cruce de lemn la gât. Tala mi-a spus că el întotdeauna cânta și dansa și râdea.

— Voi doi trebuie să vă cunoașteți, mi-a spus ea.

I-a făcut semn să vină la noi și ne-a făcut cunoștință. El avea o sarcină de îndeplinit, dar ne întâlneam în 30 de minute la un ceai.

Tata îl cunoștea pe Akram pentru că vizitase centrul Al Ard, adică Pământul, unde lucra el. Centrul fusese înființat de un preot iezuit olandez, Părintele Frans, care era în Homs de aproape 50 de ani și vorbea araba aproape ca un arab. Înființase centrul cu o donație de 23 de hectare pline de măslini, migdali, chiparoși și vii și, cu timpul, ajunsese să includă o casă de oaspeți unde săracii care nu își permiteau o vacanță puteau să vină într-un loc frumos, să mănânce și să doarmă cu foarte puțini bani. Avea și o școală gratuită pentru cei cu dizabilități (cu transport gratuit) și o casă de oaspeți pentru turiști și angaja localnici pentru activitățile agricole, precum și pentru producerea obiectelor de ceramică și a vinului. În incintă era o cafenea modestă.

Înainte de 2011, la Al Ard puteau să vină sirieni din toate categoriile sociale și să se cunoască într-un cadru natural. Părintele Frans dorea să încurajeze aceste interacțiuni și voia ca sirienii de la oraș să înțeleagă problemele cauzate de depopularea rurală. De asemenea, părintele Frans a organizat în fiecare an drumeții de mai multe zile pentru sirienii de toate vârstele, religiile și clasele,

la care participaseră și verii mei. Porneau la drum dimineața și nu se opreau până ajungeau în tabără, unde petreceau noaptea. Au cunoscut mulți sirieni care locuiau în orășele, sate și zone izolate. Scopul acestor drumeții, și în general al centrului Al Ard, era să le ofere participanților șansa de a cunoaște oameni diferiți din toată țara și de a discuta lucruri despre care în mod normal nu se vorbea în societatea siriană. M-am mirat că guvernul a permis asta.

După cum stabiliserăm, ne-am întâlnit din nou cu Akram la Nawfara Café, aflată la câțiva pași de moscheea Umayyad, unde unii cred că se află capul lui Ioan Botezătorul. Pereții cu lambriuri de lemn ale bătrânei cafenele erau plini de tot felul de tablouri înrămate, hărți și portrete, însă mie cel mai mare mi se părea cel al lui Bashar al-Assad. În centrul peretelui din spate era un scaun înălțat de la podea pentru *hakawaati*, povestitorul care îi întreținea pe cei adunați acolo cu basme minunate din tradiția orală siriană.

Akram, care avea 26 de ani și era de loc din Homs, a confirmat multe lucruri pe care mi le-a spus Tala, dar mi-a explicat că punctul central al activităților centrului Al Ard se modificase. Acum organizația distribuia alimente și alte forme de ajutorare familiilor și le oferea adăpost multora dintre cei strămutați din părțile bombardate ale Homsului. Când l-am întrebat cum ajunsese să se implice, mi-a spus că fugise de acasă la vârsta de 13 ani. Akram provenea dintr-o familie din clasa de mijloc, care era respectată în cercurile ei, însă el îl ura pe tatăl său, care se purta abuziv cu mama lui. Așa că într-o dimineață a luat un autobuz până la Damasc. Ziua dormea în moscheea Umayyad, unde un imam bătrân avea grijă de el. Dar imamul nu putea să-l lase să stea peste zece seara, căci trebuia să încuie ușile moscheii. După ce niște bărbați au încercat să-i facă rău, Akram s-a întors în Homs, unde părintele Frans l-a luat de pe stradă și l-a dus la mănăstire. Apoi Akram

a lucrat alături de părintele Frans și ceilalți iezuiți, dar fără să se aștepte să fie primit în ordin. A crescut sub îngrijirea lor.

Akram a povestit că, înainte de începerea revoluției, urăse societatea rigidă din care făceau parte părinții săi. Când și-a făcut găuri în urechi, cunoscuții părinților lui nici nu-l mai salutau. Ura și anumiți agenți ai regimului – mai ales pe ofițerul care îi pretindea mită când și-a satisfăcut serviciul militar obligatoriu. Când ofițerul îi ceruse un televizor, iezuiții îl ajutaseră să facă rost de unul. Dar Akram a spus că nu prea a băgat în seamă regimul până a văzut poliția deschizând focul asupra protestatarilor.

— Atunci am înțeles că regimul e ca tata. Îl urăsc pe tata și urăsc regimul, a spus el.

M-am uitat la cei din jur să văd dacă asculta cineva și am încercat să zâmbesc, ca să nu pară că purtam o conversație care n-ar fi fost pe placul regimului. Amândoi observasem un bărbat care luase loc deasupra noastră la mezanin. Se uitase lung la noi în timpul conversației noastre.

Același ofițer care îi ceruse mită în armată îl amenințase pe Akram și după începerea demonstrațiilor. A venit la Akram și i-a spus că fusese văzut la demonstrații și că ar fi fost bine să apară la manifestațiile de susținere a regimului care urmau.

— Ai o mulțime de fete printre rude, spusese ofițerul, iar Akram înțelesese amenințarea.

Akram s-a gândit că nu avea de ales, trebuia să se ducă, dar asta i-a adus necazuri cu un luptător împotriva regimului, care era nou în Homs. În vara lui 2011, Assad îl eliberase pe acel om din închisoare, împreună cu mulți deținuți radicalizați, despre care regimul știa că era posibil să ridice armele împotriva lui. Acest luptător dăduse de știre că voia capul lui Akram, pentru că fusese zărit la manifestația pro-regim, iar asta l-a făcut pe Assad să se ascundă în sătucurile din împrejurimile Homsului. Ce l-a salvat a fost faptul că ofițerul și fostul deținut au murit la nici o lună unul după altul,

în 2011. Când Akram a ieșit din ascunzătoare, ASL i-a spus că era în siguranță. Toți știau despre munca lui la Al Ard.

Curând ni s-a alăturat prietenul lui, Bassem; la masa noastră nu era loc pentru încă un scaun, dar Tala a trebuit să plece, așa că a luat scaunul ei. La fel ca Akram, Bassem era creștin și era tot împotriva regimului. Îl frământa ceva ce se întâmplase cu două prietene ale lui, amândouă tinere – una creștină, cealaltă musulmană. Ele distribuiseră medicamente în Hama și Homs, lucru pe care regimul îl considera infracțiune, după cum aveam să aflăm cu timpul. Pentru „crima” lor, fuseseră ridicate ziua în amiaza mare dintr-o cafenea din Damasc. Cineva pe care îl considerau prieten le turnase.

Am rămas mută. Criminali sau deținuți radicalizați erau eliberați de regim, tinere erau arestate pentru că le furnizau ciivililor medicamente – totul era foarte cinic, calculat și murdar.

— *Shoo?* Ce e? m-au întrebat ei, văzându-mă abătută.

Dintre toate lucrurile care mă deranjau, le-am spus că mă îngrijora că, din păcate, comunitățile erau văzute ca fiind omogene, bine încheiate – oamenii erau evaluați nu individual, ci colectiv. Le-am arătat cum chiar și oameni de care eram sigură că erau fundamentali buni făcuseră niște afirmații dubioase, precum „Toți alawiții ar trebui să plătească pentru ce a făcut regimul”, sau „Toți suniții voiau un stat religios”. Le-am povestit că un prieten kurd care îi criticase pe creștini că nu erau vocali m-a întrebat odată: „De ce n-au ieșit în Bab Touma?”, referindu-se la cartierul creștin din Damasc Vechi.

— Ei de ce n-au ieșit în Mezzeh? a ripostat imediat Akram, referindu-se la un cartier înstărit unde locuiau multe familii sunit bogate. Zâmbind, a adăugat cu convingere: „Totul se va termina curând. Regimul nu poate să supraviețuiască acestor lucruri”.

Însă se temea că, pe termen scurt, regimul avea să facă tot ce era posibil să slăbească poziția adversarilor lui.

M-am uitat la bărbatul care ne urmărea. El și-a întors încet privirea și a tras un fum de țigară. Și Akram se uita la el. Acum era trecut bine de zece seara. Chiar dacă Orientul Mijlociu e mai nocturn decât alte locuri, ținând seama de evenimente, oamenii ajungeau acasă mai devreme zilele astea.

Akram stătea la iezuiți, foarte aproape de Ain al-Kirish, și am plecat împreună. Pe drum, am vorbit despre bărbatul care ne urmărise. Akram nu credea că ne auzise, dar că era posibil să fi încercat să ghicească din comportamentul nostru despre ce vorbeam.

De la cafenea, am trecut curând prin fața arcadei și a coloanelor rămase de pe vremea când pe locul moscheii Umayya se înălța un templu roman închinat lui Jupiter. Arcada se afla la un capăt al bazarului Hamidiyeh. În celălalt capăt era lungul bazar boltit. Niciodată nu fusesem acolo atât de târziu; niciun magazin nu mai era deschis. În afară de noi, nu era nici țipenie de om în jur. Pentru a ajunge pe partea cealaltă, în strada Revoluției, trebuia să străbatem întregul bazar pe întuneric beznă.

— Ocolim? am întrebat – în spatele și în jurul nostru mai erau încă lumini aprinse.

— Dar drumul e mai scurt pe aici, a spus Akram.

Așa că am făcut un pas în întuneric. Cu cât înaintam mai mult, cu atât întunericul era mai dens. Când ochii mi s-au obișnuit cu beznă, contururile Hamidiyehului au devenit mai clare și mai familiare, asemenea desenelor cu cerneală pe care le cumpărasem cu ani în urmă chiar de aici, întregul bazar sugerat de numai câteva tușe de negru.

Am coborât glasul, ca nu cumva ecoul vocilor noastre să ne dea de gol că eram acolo, dar și pentru că ecoul oricăror sunete stătea mărturie pentru dimensiunile mari ale spațiului. Tonul vocii noastre îl menținea totuși la o scară omenească. N-am putut să nu mă gândesc că era imposibil să nu mai fie cineva acolo. Oare ne urmărea bărbatul din cafenea?

Am grăbit pasul și am ieșit în cealaltă parte unde, în afara zidurilor Damascului Vechi, ne așteptau lumini și zgomotul străzii.

*

În dimineața de 17 martie visam că închiriam un apartament în care apa curgea peste mine. Chiar și în somn, mi-am dat seama că chiar auzeam apă curgând și, panicată, am deschis un ochi și m-am uitat la tavan. Nu era apă.

Când m-am trezit mai bine, am bănuir că zgomotul venea de la o vecină care își spăla balconul. M-am uitat la ceas; era aproape 7:25.

Începea iar să mă fure somnul când un „bum” puternic m-a trezit de tot. A fost urmat repede de încă o explozie. Ferestrele, obloanele și ușile s-au zguduit și am simțit reverberațiile în tot corpul.

Am sărit din pat și am fugit la Suha. Era deja cu telefonul în mână și își făcea griji pentru Kamal. El plecase la muncă, dar încă nu ajunsese acolo. Suha a alergat în balcon să vadă dacă își putea da seama după ceva din ce direcție venise zgomotul. Am urmat-o și am văzut în balcoane mulți vecini în pijamale și halate. Păreau la fel de speriați ca noi. Kamal a răspuns la telefon; era în siguranță. Deocamdată nimeni nu știa altceva, așa că ne-am retras la televizor.

Am aflat unde avusese loc explozia când m-a sunat logodnicul verișoarei mele, deoarece el locuia în clădirea aflată chiar în fața țintei: aceeași clădire a securității pe lângă care evitaserăm să trecem în Ajunul Crăciunului. Toate ușile și ferestrele, precum și pereții exteriori de pe acea parte a clădirii fuseseră aruncate în aer. A doua zi aveam să văd locul – arăta ca o casă de păpuși care își dezvăluia interiorul. Fiecare etaj aparținea unui alt proprietar, de aceea și estetica era diferită, lucru pe care putea să-l vadă toată lumea.

Am petrecut dimineața exploziei la Suha: cu toate că nu eram departe de acel loc, aveam rude și prieteni care locuiau mult mai aproape și ore întregi am dat și am primit telefoane și mesaje pentru a ne asigura că nimeni nu era rănit. M-am pregătit pentru când familia mea din Statele Unite avea să se trezească și să înceapă bombardamentul de e-mailuri care mă rugau stăruitor să vin acasă.

Dacă fiica Suhăi se ascunsese sau evita problemele din țară, gândindu-se la nunta și căsnicia care o așteptau, acea dimineață a fost pentru ea o trezire puternică. Guvernul spunea deja că avea să-i despăgubească pe cei ale căror locuințe fuseseră afectate, dar nimeni nu credea că o să primească mare lucru.

Eu aveam bănuielile mele în privința celor responsabili de atac. Televiziunea de stat a început imediat să dea vina pe protestatari și mulți oameni au făcut același lucru. În această regiune de aparente amintiri pe termen lung (relatarea unei povești care s-a întâmplat cu o zi în urmă putea să înceapă cu secol mai devreme), amintirile legate de anul trecut fuseseră incredibil de scurte. Însă realitatea era că demonstrațiile au început pașnic și că guvernul a folosit primul violența.

În opoziție existau voci care chemau la luptă împotriva regimului. Faptul că era posibil ca forțe opuse regimului să fi provocat exploziile nu mă liniștea. În schimb, eram convinsă că până la urmă guvernul putea să câștige sau să supraviețuiască, în ambiguitatea morală a unei revolte armate.

M-am întors în apartamentul Salmei să-mi fac ceva de mâncare. În acea dimineață nu ridicasem storul în bucătărie, deoarece fugisem de Suha. Vecina mea de peste drum nu știa că sunt acolo. Am auzit-o bătându-l pe copilul ei și urlând la el cu mai multă vigoare ca de obicei. Deși el suportă loviturile, am bănuț că, de data asta, nu lui îi erau destinate, ci unei amenințări invizibile căreia n-ar fi putut niciodată să-i facă față.

După câteva zile a venit primăvara – cerul era senin și temperatura plăcută.

Eu și Suha aveam de gând să ne petrecem dimineața în acele părți ale Damascului Vechi pe care le iubeam amândouă. Suha avea de rezolvat niște treburi, iar mie îmi trebuia un dar de nuntă pentru prietenii mei care se căsătoreau curând la Cairo. De asemenea, găsiserăm câteva numere de telefon care să mă ajute să dau de Um Ragheed. Când ieșeam din Tahaan, ne-am întâlnit cu vecinii din micul apartament pe care îl construise Salma cu mulți ani în urmă. S-au mirat că vorbeam araba. Ei știau despre mine doar că eram străină. De mult erau apuse zilele în care clădirea era un stup omogen.

Eu și Suha am savurat timpul petrecut în Orașul Vechi, o oprire importantă pe Drumul Mătăsii și al pelerinajului la Mecca. Fără să ne grăbim să terminăm lista cu ce aveam de făcut, ne-am oprit să admirăm superbe exemplare de arhitectură din epoci diferite. Am trecut prin Bzhouryieh, piața de mirodenii, de unde am cumpărat smochine uscate puse pe frigărui de lemn și săpun din ulei de măsline și ulei din boabe de dafin. Am trecut pe lângă hotelul în care au stat Brad Pitt și Angelina Jolie când au vizitat Damascul. Acel Damasc era acum la o lume depărtare – niciun turist nu avea să revină curând.

În timp ce mergeam, Suha mi-a spus că nu își putea imagina să părăsească vreodată Damascul. Cum ar fi putut să fie departe de aici? Și eu iubeam Damascul și, de-a lungul secolelor, acesta îi fascinașe pe mulți. Am intrat apoi în vechiul Cartier Evreiesc. Mulți sculptori și pictori își stabiliseră acolo atelierile. Am dat de câțiva prieteni vechi ai Suhăi și ne-am uitat la ce lucrau. Suha era la fel de talentată ca mulți dintre ei, dar ea amânase totul pentru soțul și fiica ei. Era sincer emoționată că se afla între prietenii ei. Totul a părut normal, o clipă.

După explozie, orașul își reluase repede ritmul cotidian. Chiar a doua zi, restaurantele și străzile din apropierea locului exploziilor erau pline de oameni care se bucurau de soare. Pentru că regimul amplasase filialele *mukhabarat* în inima cartierelor rezidențiale, mulți sirieni erau nevoiți să treacă zilnic pe lângă locul exploziilor. Alții făceau un mic ocol numai pentru a-l vedea, din curiozitate morbidă.

Oricum, locul acela era un indiciu vizual că regimul avea să lege soarta tuturor sirienilor de a lui.